

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan lausunto palvelustrategiasta ja -verkosta

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunta kiittää Tulevaisuuslautakuntaa ja valmistelijoita hyvästä ja perusteellisesta valmistelusta sekä mahdollisuudesta lausua Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen palvelustrategialuonnos kokonaisuudesta. Lausunto on laadittu huomioiden nimenomaisesti hallintosäännössä (14.12.2022 § 94) lautakunnalle osoitettu tehtävä päätöksen teon vaikutusten arvioinnista hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta väestöryhmittäin.

Lautakunta on käsitellyt palvelustrategia ja -verkko materiaalia iltakoulussaan 11.4.2023 ja kokouksessaan 13.4.2023. Tässä lausunnossa oli tarkoitus huomioida vaikuttamistoimielinten kannanotot (mm. vammaisvaikutusten näkökulmasta), mutta tämä ei ole mahdollista aikataulullisista syistä. Lautakunta kuitenkin evästäää, että vanhusneuvoston kannanotot huomioidaan osana päätösten vaikutusten arvioinnin kokonaisuutta ikäihmisten osalta, lapsi- ja perheasiain neuvoston sekä nuorisovaltuuston kannanotot huomioidaan osana lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointia ja vammaisneuvoston näkemykset otetaan osaksi vammaisvaikutusten kokonaisarviointia.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen hyvinvointialueella kiinnittyy sen lakisääteisiin tehtäviin (järjestämislaki ja pykälä). Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sisältöalueet eivät ole tarkkarajaisia tai palvelukohtaisia, vaan ne koskettavat usein varsin monimutkaisia toisiinsa kietoutuneita ilmiöitä. Siun soten alueellinen hyvinvointikertomus ilmiiöineen on toiminut perustana lautakunnan työlle tähän asti ja syksyllä 2023 tuodaan uusi hyvinvointikertomus ja -suunnitelma valtuuston päätettäväksi. Hyvinvointikertomusten ja -suunnitelmien sisältävät hyvinvointivajeet eivät kuitenkaan ole nopeasti muuttuvia, ja siksi siltaaminen valtuustokausien välillä on tärkeää.

Lautakunta nostaa esille seuraavat huomiot

1. Kriteereissä ja sitä kautta skenaarioissa, on nostettu esille hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kannalta keskeisiä elementtejä (Palvelujen tuottamisen määritelmät ja kriteerit 3.4.2023 s. 3), joita on tarkoitus ja tarkoituksenmukaista toteuttaa asiakkaan kannalta lähipalveluna, joko soteaseman yhteydessä toteutettuna, liikkuvana palveluna tai digitaalisesti. Tiettyjä riskejä erityisesti yhdenvertaisuuden kannalta joidenkin väestöryhmien kohdalla on syytä huomioida ja toimeenpanosuunnitelmaa tehdessä suunnitella myös näiden riskien eliminoiminen. Riski korostuu arvioidessa mahdollisuutta päästä palvelujen pariin, mikäli etäisyydet pitenevät eikä tosiasiallisia kulkumahdollisuuksia ole. Digiosattomuus ja digituen saaminen lähipalveluna tulee ottaa huomioon strategiassa laajasti mutta erityisesti ikäihmisten osalta.
2. Skenaariovaihtoehdot on kuvattu selkeästi ja ne sisältävät runsaasti informaatiota, mutta ne eivät vielä ilman erillistä toimeenpanon suunnitelmaa anna riittävää perustaa arvioida täsmällisesti hyte-vaikutuksia väestöryhmissä.
 - a. Lautakunta ehdottaa, että valitun skenaarion osalta tehdään asianmukainen lapsi-, terveys-, sosiaalisten- ja vammaisvaikutusten arviointi osana toimeenpanon suunnittelua.

3. Palvelustrategia- asiakirjaan tulisi nostaa esille hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sisältöalueet selkeästi ennaltaehkäisevää toimintaa ohjaavina kokonaisuuksina, strategisesti ohjaavina painopisteinä.
4. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta erityisesti lasten kasvuympäristöissä annettava tuki on merkittävää. Kuntien ja kaupunkien sekä erilaisten muiden sidosryhmien kanssa tehtävään yhteistyöhön on kiinnitettävä erityistä huomiota ja olisi hyvä saada tätä näkyvämmäksi strategia-asiakirjassa
5. Lautakunta pyytää kiinnittämään huomioita siihen, että toimeenpanon suunnittelussa ja seurannassa otetaan hyvinvoinnin ja terveydenedistämisen haasteet konkreettisesti erityisesti myös mittaamisen, seurannan ja arvioinnin näkökulmasta. Lautakunta tulee laatimaan Hyvinvointisuunnitelman ja -kertomuksen syksyllä 2023, palvelustrategiaprosessin valmistuttua kesäkuussa 2023. Suunnitelman tehtävänä on toimia osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimeenpanon kokonaisuutta.
6. Lautakunta toivoo, että sillä on mahdollisuus aikanaan lausua palvelustrategian toimeenpanosuunnitelmasta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osalta ennen toimeenpanopäätöksen tekemistä osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyvää arviointia.
7. Lautakunta korostaa, että henkilöstö on palvelutuotannon tärkein voimavara ja sen saatavuus ja pysyvyys on turvattava työhyvinvointia vahvistamalla. Lisäksi työterveyshuollon roolia henkilöstön terveyden- ja hyvinvoinnin edistämässä tulee vahvistaa ja yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa lisätä.
8. Lautakunta nostaa ikäihmisten toimintakyvyn edistämisen (laajasti käsitettynä) yhdeksi palvelustrategian tavoitteiden toteutumisen kannalta keskeisimmäksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osa-alueeksi, erityisesti strategiaan sisältyvien asumisen tavoitteiden kannalta.

Seuraava taulukko on jaettu yleisesti tunnistettuihin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sisältöalueisiin sekä ikäperusteisiin väestöryhmiin. Muut sarakkeessa on nostettu tunnistettuja muita mahdollisia vaikutuksia, kuten sukupuolivaikutuksia esille. Ruuduissa on nostettu esille sellaisia huomioita, jotka valittavasta skenaariosta riippuen tulee ottaa huomioon eri tavoin. Huomiota toivotaan tarkasteltavan strategia-asiakirjan viimeistelyssä sekä skenaarioiden keskinäisessä vertailussa. Vaikutusten kielteisyyttä tai myönteisyyttä suoraan on varsin haastava tässä vaiheessa arvioida. Vaikutusten arvioinnissa peilataan asioita muutoksen kautta, osa hyvinvoinnin ja terveyden sisältöalueista on vielä niin jäsentymättömiä, että niiden osalta se ei ole tarkoituksenmukaista. Niiden osalta voidaan toisaalta myös tuoda uusia toimintamalleja erilaisiin rakenteisiin.

Hyte sisältöalueet	Huomioitavaa	Lapset	Nuoret	Työkäiset	Ikäihmiset	Muuta
Elintapaohjaus	<p>Kriteeristöä poimittu (s.3): ”Sote-asevilla annettavaa palvelua, myös liikkuvina palveluina. Palvelujen aukioloaikoina. Kaikkien ikäryhmien asiakkaat. Toteutetaan osana normaalia palvelutuotantoa annetuin toimintaohjein.”</p> <p>Prosessimaisen elintapaohjauksen kehitystyö on alkuvaiheessa ja se muovautuu hyvin eri skenaarioihin.</p>	<p>Lasten elintapaohjauksen osalta on tarkasteltava perhettä kokonaisuutena ja tuettava ensisijaisesti vanhempien taitoja, tietoja ja mahdollisuuksia tehdä hyvien elintapojensuuntaisia valintoja.</p> <p>Hyödynnettävä myös varhaiskasvatuksen ja koulutuksen kanssa tehtävä yhteistyö. Perheille tarjottavan verkkoelintapaohjauksen mahdollisuudet hyödynnettävä.</p>	<p>Nuoret hyödyntävät muita väestöryhmiä paremmin digitaaliset palvelut. Nuorille erityisesti soveltuvaa digitaalista elintapaohjausta on kehitettävä ja sitä on oltava tarjolla tarvetta vastaavasti. Nuorten elintapaohjausta annetaan paljon osana oppilas- ja opiskelijahuollon palveluita, jotka toteutetaan jatkossakin oppilaitosympäristössä.</p>	<p>Elintapaohjauksen tarpeen näkökulmasta ajatellen työikäisten sisällä on erilaisia suurenkin riskin ryhmiä, joiden tavoitettavuuden osalta on tunnistettava eri vaihtoehtoihin sisältyvät riskit, kuten etäisyys palveluihin pääsyssä tai tosiasialliset mahdollisuudet digitaalisten palvelujen käyttöön. Liikkuvien elintapaohjauspalvelujen roolia ja mahdollisuuksia</p>	<p>Ikäihmisten elintapaohjauksessa sote-asemien rooli on merkittävä, samoin kuin kotihoidon tai asumisen palvelujen. Riski palvelujen saatavuuden osalta voi nousta niiden osalta, jotka eivät ole kotiin annettavien palvelujen parissa tai mikäli soteasemalle pääsy on hankalaa. Liikkuvien palvelujen mahdollisuutta täsmennettävä toimeenpanovaiheessa.</p>	<p>Elintapaohjauksen tavoitteiden osalta kiinnitettävä sukupuolten välisten terveyserojen kaventamiseen.</p>

				toimeenpanovaiheessa täsmennettävä.		
Ehkäisevä päihdetyö	Ehkäisevää päihdetyötä tehdään osana palvelutuotantoa laajasti, erityisesti soteasema kontekstin ulkopuolella, eikä toiminta kaikilta osin ole palveluverkkoon sidottua. Erityisesti lasten ja nuorten osalta ehkäisevää päihdetyötä tehdään myös yhteisöllisessä opiskeluhollossa.	Ehkäisevän päihdetyön yhtenä keskeisimpänä työmuotona sotekeskuksessa voidaan pitää palveluissa tehtävää puheeksi ottoa (mini-interventio, esim. neuvolatyössä). Puheeksi otot tehdään muun toiminnan sisällä ja niiden kehitystä tullaan seuraamaan osana HYTE-kerrointa ja siihen liittyvää rahoitusta.	Ehkäisevää päihdetyötä tehdään paljon osana oppilaskeskus- ja opiskelijahuoltoa. Ko. palvelut toteutetaan jatkossakin oppilaitosympäristössä.	Ehkäisevää päihdetyötä työikäisten parissa tehdään osana muita palveluita ja osana elintapaohjausta, myös työterveyshuollon rooli tärkeä.	Ikäihmisten osalta ehkäisevää päihdetyötä voidaan tehdä osana esim. vastaanottopalveluja tai kotiin annettavia palveluja. Toimeenpanosuunnitelmassa arvioitava erityisesti ikäihmisten ehkäisevän päihdetyön mahdollisuudet ja keinot ja tunnistettava syrjäytymisriskissä olevat ikäihmiset.	
Mielenterveyden edistäminen	Mielenterveyden edistämisen työ kytkeytyy vahvasti ihmisen perustarpeisiin ja palveluihin, jotka	Lasten kasvuympäristöissä tehtävä perustyö ja perheille annettava	Nuorten kasvuympäristöissä tehtävä perustyö, perheille annettava varhainen tuki ja	Mielenterveyden näkökulmasta ajatellen työikäisten sisällä on erilaisia suurenkin riskin	Ikäihmisten mielenterveyden edistämisen näkökulmasta keskeisintä on tunnistaa	

	<p>liittyvät niihin. Mielenterveyden edistäminen tapahtuu pääosin ihmisten elinympäristöissä.</p> <p>Mielenterveyttä edistävä työ hyvinvointialueella mukautuu hyvin eri skenaarioihin.</p>	<p>varhainen tuki on keskeistä.</p>	<p>nuorten ihmissuhteiden toimivuus keskeisiä.</p>	<p>ryhmiä, joiden tavoitettavuuden osalta on tunnistettava eri vaihtoehtoihin sisältyvät riskit, kuten etäisyys palveluihin pääsyssä tai tosiasialliset mahdollisuudet digitaalisten palvelujen käyttöön. Mielenterveyden edistämisen sisältöjä ja mahdollisuuksia toimeenpanovaiheessa täsmennettävä erityisesti liikkuvien palvelujen sekä järjestö- sekä sidosryhmäyhteistyön näkökulmista.</p>	<p>syрjäytymisriskissä olevat ikäihmiset ja varmistaa arjen sujuvuus ja mahdollisuudet aktiiviseen arkeen, jossa on myös sosiaalisia suhteita. Palveluihin pääsy etäisyyksien ja kulkuyhteyksien suhteen tulee toimeenpanosuunnitelmassa täsmentää</p>	
<p>Oppilas- ja opiskelijahuolto</p>	<p>Kriteeristö s. 19: "Lähipalvelu oppilaitoksilla. Aukioloajat</p>	<p>Palveluverkon osalta ei muutoksia</p>	<p>Palveluverkon osalta ei muutoksia</p>	-	-	

	oppilaitoksen aukioloaikojen mukaan.”					
Neuvolatoiminta		<p>Palvelua voidaan lasten ja perheiden näkökulmasta toteuttaa tarkoituksenmukaisesti monella tavalla, myös hybridinä: fyysinen lähipalvelupisteestä annettava palvelu, etäpalvelu, kotikäyntipalvelu. Toimeenpanossa huomioitava erityisesti osaamisen varmistaminen ja kunkin perheen näkökulmasta tarkoituksenmukaisin tapa tuottaa palveluita.</p>	-	-	-	

Kulttuurihyvinvointi	Kulttuurihyvinvointi työ on vielä toimintamuotona määrittämätöntä Pohjois-Karjalan HVA:lla, joten kehittämistyötä voidaan tehdä strategian suuntaisesti. Muutosta nykytilanteeseen ei näin ollen voi arvioida.	Vaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida	
Lähisuhdeväkivallan ehkäisy	Lähisuhdeväkivallan ehkäisy on jokaisen HVA-ammattilaisen työtä. Puheeksi ottoa ja tunnistamista sekä neuvontaa tehdään osana kaikkia palveluja ja myös osana muita kuin sotepalveluja ja monikanavaisesti. Viestinnän ja monikanavaisen neuvonnan (myös	Lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyssä ovat lapsen kasvuympäristöissä tehtävät havainnot, puuttuminen ja niihin tarjottava tuki keskeisiä. Neuvola- sekä kouluterveydenhuollon ja palvelut ovat merkittävässä roolissa havaintojen kannalta ja etäpalveluihin voi	Nuoriin kohdistuvan ja nuorten välisen väkivallan ehkäisyssä ovat nuorten kasvuympäristöjen merkitys havaintojen ja puuttumisen kannalta keskeisiä. Oppilas – ja opiskeluhuollon työntekijöiden rooli tärkeä.	Asiakkaat tulevat harvoin perusterveydenhuoltoon ensisijaisesti lähisuhdeväkivallan vuoksi, vaan se voi olla ns. piiloon jäävä syy palveluihin hakeutumisessa. Digitaalisten palvelujen kehittämisessä tulee huomioida lähisuhdeväkivallan	Lähisuhdeväkivallan ehkäisyn kannalta voi olla riskejä sillä ryhmällä, jolla ei ole kotiin annettavia palveluja.	Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa kriittistä. Sukupuolivaikutukset huomioitava.

	anonyymi) merkitys korostuu.	sisältyä riskejä siitä, että havaitsemisessa on puutteita.		ehkäisyyn liittyvät erityispiirteet.		
Kaatumisen ehkäisy		-	-	-	Toteutus osana muita palveluita, palveluverkon osalta kytkös osittain soteasemiin (esim. ravitsemuksen tason seuranta), kotipalvelun piirissä olevilla ei muutosta verkkosuunnitelman näkökulmasta nähtävissä.	
Yksinäisyyden ehkäisy	Hyvinvointialueiden rooli ja tehtävät yksinäisyyden ehkäisyssä vielä jäsentymätön, muutosvaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida
Asiakkaille ja asukkaille tarjottava digituki	Digitukea tulee ja voi antaa muuallakin kuin sotekiinteistöissä. Rooli	Vaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida	Vaikutuksia ei voi arvioida

	ja tehtävät vielä täsmentymättömät, joten muutosvaikutuksia ei voi arvioida					
--	---	--	--	--	--	--